

საქართველოს ეროვნულ (სახელმწიფო) ბანკსა და საზედამხებელო კომერციულ ბანკებსა და სხვა სუბიექტებს შორის სანიმუშო საქმიანი ურთიერთობები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში

გიორგი ცაავა
სტუ-ს პროფესორი, ე.მ.დ.

რეზიუმე

ნაშრომში განხილულია საქართველოს ეროვნულ (სახელმწიფო) ბანკსა და საზედამხებელო კომერციულ ბანკებსა და სხვა სუბიექტებს შორის სანიმუშო საქმიანი ურთიერთობები საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და დაქვემდებარებადობის მიხედვით ჩამოყალიბებულია მოსაზრება, რომ თუ ქვეყნის სხვა სახელმწიფოებრივ (სამინისტროები) და ქვემდებარე კომერციულ სტრუქტურებს შორის ასეთივე (ან მსგავსი) ურთიერთობები დამკვიდრდებოდა, მაშინ ჩვენი ქვეყანა ეკონომიკურად უფრო განვითარებული და წარმატებული გახდებოდა. დასკვნაში შეთავაზებულია ქვეყნის საგადასახადო სისტემის გარკვეული სრულყოფის წინადადებები.

საკვანძო სიტყვები: სახელმწიფოებრივი ფინანსური პოლიტიკა, ფინანსური ინსტრუმენტები, ფინანსური კოეფიციენტები, ფინანსური რესურსები.

EXEMPLARY BUSINESS RELATIONS BETWEEN THE STATE NATIONAL BANK OF GEORGIA AND SUPERVISORY COMMERCIAL BANKS AND OTHER ENTITIES IN MARKET ECONOMY CONDITIONS

Giorgi Tsaava
Professor of GTU

SUMMARY

1. The paper discusses the issues related to “exemplary business relations between the State National Bank of Georgia and supervisory commercial banks and other entities under market economy conditions” and it is proposed that if similar relations are legalized between the state government (ministries) of the country and its subordinate entities, ultimately the country It would become a precursor to further improvement of economic, financial and social conditions.

2. A proposal is proposed between the National Bank of Georgia, the “monetary policy controller” of the country, and the Ministry of Finance of Georgia, the “fiscal policy implementer” (where there are some disagreements along with business relations) to establish a business legal order and the “money” factor, the “banks” factor, the “economy” factor Considering

“globalization” and the “democracy” factor - discussing the formation of a new fourth executive, balancing and neutral state branch - even in the form of “monetary power”.

3. It is indicated that the universally recognized “Golden Ratio” ($1 = 0.62 + 0.38$) is successfully used in nature, society, economy, business management, i.e. everywhere and in everything (see 4), and the possibility of its use in the formation of the country’s budget is suggested. , even in relation to the legalization of the ratio of direct and indirect taxes. According to the data of the state budget of Georgia for 2021 - direct taxes amounted to 4.1 billion GEL, and indirect taxes amounted to 7.4 billion GEL, and according to the “golden section” proportion, their values could be approved, respectively 7.1 billion compared to 4.3 and The population of Georgia would have $(7.4 - 4.3) = 3.1$ billion GEL as savings, which would become the basis for the establishment of the average income level of the population and the establishment of entities with productive potential.

4. It is indicated that a more detailed analysis of the state budget of Georgia for 2021 showed us that out of revenues of 12.8 billion GEL, income taxes amounted to 3.5 billion GEL and profit tax only 1.0 billion GEL, which confirms our opinion that enterprises and organizations really used “profit the possibility of exploitation” and do not fulfill the main purpose of the profit tax, that “it is a certain tax on the use of the economic (logistic) space for the state by the agricultural entity - i.e. already existing labor resources, production, social, communal, energy and other types of infrastructure” and this can be corrected For each enterprise and organization operating in the country, we have legally legislated the “inviolability of the amount of profit at the level of profitability” in the balance sheet.

5. It is noted that the most socially unjust are “indirect taxes” (VAT, excises), they are payable by the final buyer and exert tax pressure on all income levels to the same degree, and through taxes absorb a higher share of personal income when purchasing goods. In this regard, direct taxes, which are estimates that provide income according to the general rule, are more valid and certain than indirect taxes. In addition, the replacement of “turnover tax” with “value added tax (VAT)” in the economy only caused a “bubble-like” increase in the

value of manufactured goods and did not bring any "volumetric increase" (and it became an even heavier burden for the population). In this regard, the USA and Japan have rejected the VAT and left the "turnover tax" and it functions quite successfully.

6. It is noted that within the framework of the partial devaluation and dedollarization of the national currency of Georgia, the excise tax on petroleum products and the price of fuel in the country almost doubled (the excise duty on diesel fuel increased from 220 to 440 GEL, and on gasoline from 250 to 500 GEL). Therefore, it seems appropriate to switch to the "floating excise duty regime", as established in Turkey, for example. "Floating" means that if the world price of petroleum products rises, the excise tax falls and vice versa, which would eventually cut the cost of fuel in half.

7. It is noted that the "European Commission" will officially consider the issue of introducing a certain tax on "international transactions" for the benefit of the countries' budgets as a fee for placing international shares and bonds on the world stock exchange. In this regard, as a payment for the long-term use of the country's significant resources (money supply) for international transactions by certain successful organizations only for their own benefit, it is proposed to introduce a tax of even 0.1% in the country's budget on "international financial transactions" by large corporations, which in our In this case, the transaction of securities with a nominal value of 5.5 billion GEL would become an important source of replenishment of the country's budget by at least 0.55 billion GEL.

Key Word: Statement financial policy, financial instruments, financial ratios, sources of financing.

* * * *

საბანკო საქმიანობის ჩანასახები და ცალკეული ელემენტები ჯერ კიდევ ცივილიზაციის გარიჟრაჟზე აღმოცენდა და მას შემდეგ სისტემატიურად მიმდინარეობს ბანკის, როგორც უმნიშვნელოვანესი ეკონომიკური ინსტიტუტის განვითარება და სრულყოფა. შედეგად, დღეისათვის ბანკისა და საბანკო ურთიერთობების სახით კაცობრიობას აქვს უნიკალური ფინანსური ინსტიტუტი, რომლის გარეშე წარმოუდგენელია არა მარტო ეკონომიკური ურთიერთობები. არამედ, ზოგადად საზოგადოებრივი პროგრესი.

თანამედროვე ბანკი არის მეტად რთული მექანიზმი, ამასთან, უაღრესად ფაქიზი და მყიფე - ცუდი მენეჯმენტის პირობებში და იმავდროულად მეტად მძლავრი ნორმატიული მართვის შემთხვევაში. ბანკები თანამედროვე ეკონომიკისა და საზოგადოების ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია. ისინი იმყოფებიან ეკონომიკის „შუაგულში“ და როგორც სისხლძარღვოვანი სისტემა, უზრუნველყოფენ კავშირს

ეკონომიკურ სუბიექტებს შორის. ბანკები არიან არა რომელიმე ეკონომიკური რეგიონის ან ქვეყნის მახასიათებელი, მათ საქმიანობის სფეროს არ გააჩნია გეოგრაფიული და ეროვნული საზღვრები, ბანკები - ესაა უმნიშვნელოვანესი რესურსებისა და ფინანსური ძალის მქონე ყოვლისმომცველი მოვლენა. ძირითადად, სწორედ ბანკების მეშვეობით ხორციელდება რესურსების გადანაწილება დროებით თავისუფალი ფულადი სახსრების მქონე სუბიექტებიდან იმ სუბიექტებისაკენ, რომლების მათ საჭიროებენ მოცემულ მომენტში. სამწუხაროდ, დღესაც კი ჩვენს ქვეყანაში ყველა ეკონომიკური სუბიექტის მიერ ბოლომდე არაა გაცნობიერებული ის როლი, რომელსაც უნდა ასრულებდეს საბანკო სისტემა ეკონომიკურ სისტემაში.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში მიღებულია ცენტრალური ბანკის დამოუკიდებლობის ხარისხის განმსაზღვრელი 6 ძირითადი ფაქტორის გამოყოფა, როგორებიცაა, ცენტრალური ბანკის - აუქციონერთა სტრუქტურა; ხელმძღვანელის დანიშვნის პროცედურა; ამოცანებისა და მიზნების განსაზღვრა კანონმდებლობით; თავისი გადაწყვეტილებების სახელმწიფო ორგანოებთან კოორდინაცია; მთავრობის ხარჯების დაფინანსების შესაძლებლობა; ისტორიული განვითარების თავისებურება და ტრადიციები.

თავისი არსით ცენტრალური ბანკის მდგომარეობა, ის როლი, რომელიც მას აკისრია, მეტად წინააღმდეგობრივია და იგი ეკონომიკურ ლიტერატურაში ცნობილია „მაგიური ოთხკუთხედის“ სახელით, რომლის „კუთხეებსაც“ წარმოადგენს ეკონომიკური ზრდის მაჩვენებელი, უმუშევრობის დინამიკა, ინფლაციის ტემპი და საგადასახდელი ბალანსის თანაფარდობა. აღნიშნული ინდიკატორები პირდაპირ თუ ირიბად დაკავშირებულია ერთმანეთთან და ყველა მათგანის ერთდროულად სასურველი მიმართულებით წარმართვა შეუძლებელია. მაგალითად, უმუშევრობის შემცირებას, როგორც წესი, მოსდევს ინფლაციის ზრდა, მეორე მხრივ, უმუშევრობის ზრდა, როგორც წესი, ნიშნავს ეკონომიკური ზრდის შენელებას. ასევე, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებას უმრავლეს შემთხვევაში მივყავართ საგადასახდელი ბალანსის გაუარესებასა და ინფლაციის ზრდასთან. როგორც ზემოთ ავღნიშნეთ, ამ ოთხი მიზნის ერთდროულად მიღწევა შეუძლებელია და ამიტომ აუცილებელი ხდება მათ შორის პრიორიტეტულის (ერთი ან რამდენიმე) ამირჩევა, რასაც დროებით უნდა „შეენიროს“ რომელიმე სხვა მიზანი.

ცენტრალური ბანკების მრავალი ფიქციის განზოგადოებით შეიძლება გამოვყოთ ძირითადები, მათ შორის: ბანკნოტების მონოპოლიური ემისიის ფუნქცია; ქვეყნის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელების ფუნქცია; საბანკო სისტემის საქმიანობის რეგულირების ფუნქცია; ბანკთა ბანკის

ფუნქცია; მთავრობის ბანკირისა და ფინანსური აგენტის ფუნქცია; ქვეყნის ოქრო-სავალუტო რეზერვების მართვის ფუნქცია; საგადახდო-საანგარიშშორებო სისტემის ორგანიზების ფუნქცია.

ცენტრალური ბანკების მიერ ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის განხორციელებისას გამოიყენება ინსტრუმენტების მთელი ნაკრები, როგორებიცაა: მინიმალური სარეზერვო მოთხოვნები; ოპერაციები ღია ბაზარზე; ოფიციალური სააღრიცხვო განაკვეთი; რეფინანსირების განაკვეთი; სავალუტო პოლიტიკის ინსტრუმენტები.

„კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონის თანახმად, კომერციული ბანკი - ესაა „საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული იურიდიული პირი, რომელიც იღებს დეპოზიტებს და მათი გამოყენებით თავისი სახელით ახორციელებს საქართველოს კანონმდებლობით განსაზღვრულ საბანკო საქმიანობას“. ამ კანონის მიხედვით, მნიშვნელოვანია რამდენიმე მომენტი, რომელიც ნათელს ჰყენს ბანკის განმარტების შინაარსს, მაგალითად:

- არავის არა აქვს უფლება, მოიზიდოს დეპოზიტები და მათი გამოყენებით თავისი სახელით გასცეს კრედიტები ეროვნული ბანკის მიერ გაცემული ლიცენზიის გარეშე (მუხლი 2, პუნქტი 2);

- არავის არა აქვს უფლება გამოიყენოს ტერმინი „ბანკი“ ან სხვა სიტყვათაწყობა ამ ტერმინის გამოყენებით ამ კანონის შესაბამისად გაცემული საბანკო ლიცენზიის გარეშე, გადა იმ შემთხვევებისა, როცა ასეთი გამოყენება დანესებულია ან აღიარებულია კანონით ან საერთაშორისო შეთანხმებით, ან როცა კონტექსტიდან, რომელშიც გამოყენებულია ტერმინი „ბანკი“ ჩანს, რომ იგი არ აწარმოებს ამ კანონით და „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ ორგანული კანონით განსაზღვრულ საბანკო საქმიანობას (მუხლი 2, პუნქტი 3).

ბანკის საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი პრინციპია მისი სრული ეკონომიკური დამოუკიდებლობა, რაც გულისხმობს მის ეკონომიკურ პასუხისმგებლობასაც თავისი საქმიანობის შედეგებისათვის.

კომერციული ბანკი - ესაა სპეციფიკური სახეობის საქონელის - „ფულის მწარმოებელი“, მიმოქცევისა და გაცვლის სფეროს „სავაჭრო-საშუა-ამავლო საწარმო“ და უნივერსალური ფულად-საკრედიტო ინსტიტუტი. საბანკო დანესებულე-ბების საქმიანობა მრავალფეროვანია და თანამედროვე საზოგადოებაში ბანკები სხვადასხვა სახეობის ოპერაციებს ახორციელებენ. ბანკი, როგორც სპეციფიკური საწარმოო, ახორციელებს ისეთ პროდუქტს, რომელიც არსებითად განსხვავდება მატერიალური წარმოების სფეროში წარმოებული პროდუქტისაგან, იგი აწარმოებს არა უბრალო საქონელს, არამედ საგადასახადო საშუალებას - „ფულის სახით“ - განსაკუთრებული სახეობის საქონელს. ბანკი - სავაჭრო,

საშუამავლო და არა სამრეწველო საწარმოოა.

ბანკში განსაკუთრებული პერსონალი საქმიანობს (მუშაობს) - უპირატესად მოსამსახურეები და არა მუშები. თანამედროვე ბანკი მისი არსიდან გამომდინარე, შეიძლება განისაზღვროს როგორც ნაღდი და უნაღდო ფორმებში საგადასახადო ბრუნვის მარეგულირებელი უნივერსალური ფულად-საკრედიტო ინსტიტუტი.

საქართველოს ეროვნული (სახელმწიფო) ბანკის მიერ საზედამხედველო კომერციული ბანკებისა და სხვა სუბიექტებისათვის დადგენილი სავალდებულო ხასიათის ეკონომიკური ლიმიტები და ნორმატივები, როგორებიცაა:

I. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის 1992 წლიდან დადგენილი „სავალდებულო კაპიტალის“ მოცულობების დინამიკა.

როგორც სამამულო, ისე უცხოურ კვლევებსა და ექსპერტთა შეფასებებში საბანკო სისტემის სტაბილიზაციისა და მდგრადობის უზრუნველყოფელ პირობად საკუთარი კაპიტალის ადეკვატური დონე არის მიჩნეული. ლოგიკა ისაა, რომ ბანკის გაკოტრების შემთხვევაში მისმა აქციონერებმა უკან უნდა დაიბრუნონ მათ მიერ აქციებში ინვესტირებული ფული (ნაწილი მაინც) - მხოლოდ ის, რაც დარჩება მეანაბრეთა და სხვა კრედიტორთა კანონიერი მოთხოვნის დაკმაყოფილების შემდეგ. ეს მომენტი ქართული კანონმდებლობითაცაა გათვალისწინებული. ზემოთაღნიშნულის ფორმულირება შეიძლება უფრო მოკლრდაც: **ბანკის კაპიტალი - ესაა მენეჯმენტის ცუდი მუშაობის კომპენსაციის წყარო.** შესაბამისი წესით და მოცულობით ფორმირებული საკუთარი კაპიტალი - არის ნებისმიერი კომერციული ბანკის შექმნისა და ფუნქციონირების წინაპირობა. მიუხედავად იმისა, რომ კომერციული ბანკის კაპიტალის წილი მთლიან რესურსებში არცთუ დიდია (საქართველოში 13%-ის ფარგლებშია), იგი სასიცოცხლო მნიშვნელობის ფუნქციების მატარებელია, რომელთა შორის აღსანიშნავია: ოპერატიული, დაცვითი, მარეგულირებელი და უფასო რესურსებისა და კაპიტალიზაციის ზრდის ფუნქციები.

კომერციული ბანკის კაპიტალზე საუბრისას უნდა ვიცოდეთ, რომ არსებობს ამ ტერმინის სხვადასხვა გაგება. ვიწრო გაგებით - ესაა საწესდებო კაპიტალი, იგივე ემიტირებული აქციების ღირებულება, ფართო გაგებით კი - ესაა საწესდებო კაპიტალის, სარეზერვო და სხვა ფონდების საერთო და აქტივების გადაფარვის რეზერვების, გასული წლებისა და მიმდინარე წლის მოგება (ზარალის) ერთობლიობა. ქართული კანონმდებლობით სააქციო კაპიტალი განიმარტება, როგორც „კომერციული ბანკის აქციონერთა კაპიტალი, რომელიც განისაზღვრება, როგორც სხვაობა ბანკის მთლიან

აქტივებსა და მთლიან ვალდებულებებს შორის“, ანუ აქციონერთა კაპიტალი = ბანკის მთლიან აქტივებს - მთლიანი ვალდებულებები (საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“).

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის ოფიციალურად დადგენილი სავალდებულო კაპიტალის მოცულობა 1992 წლიდან დინამიკაში შემდეგია:

- 1992 წლიდან - 500 მლნ კუპონი, ანუ 700

დოლარის ექვივალენტი, რომელიც 1994 წლის ბოლოსათვის, ჰიპერინფლაციის შედეგად 500 დოლარის ექვივალენტი გახდა;

- 1996 წელს - 100 ათ დოლარის შესაბამისი კურსით ლარებში;

- 1998 წლის ივნისამდე - 500 ათ დოლარის შესაბამისი კურსი ლარებში;

საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 1998 წლის 9 ივლისის N 61 და 3 დეკემბრის N 117 ბრძანების შესაბამისად, ყველა ბანკებს 2000 წლის 31 დეკემბრისათვის საწესდებო კაპიტალი 5 მლნ ლარის ტოლი უნდა გამხდარიყო და წლების მიხედვით მისი ზრდის დინამიკა შემდეგი გრაფიკით დამტკიცდა:

- * 1998 წლის 31 დეკემბრამდე - 1 მლნ ლარი;
- * 1999 წლის 30 ივნისამდე - 2 მლნ ლარი;
- * 1999 წლის 31 დეკემბრამდე - 3 მლნ ლარი;
- * 2000 წლის 30 ივნისამდე - 4 მლნ ლარი;
- * 2000 წლის 31 დეკემბრამდე - 5 მლნ ლარი.

საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2003 წლის 23 დეკემბრის ბრძანება N 297-ის

„კომერციული ბანკებისათვის კაპიტალის მინიმალური ოდენობის განსაზღვრის შესახებ“ თანახმად, 2004 წლიდან კომერციული ბანკების საზედამხებველო კაპიტალის მონიმალური სიდიდე განისაზღვრა 12 მლნ ლარის ოდენობით, შემდეგი ზრდის დინამიკის დამტკიცებით:

- * არანაკლებ 6,4 მლნ ლარი 2004 წლის 31 დეკემბრამდე;
- * არანაკლებ 7,8 მლნ ლარი 2005 წლის 31 დეკემბრამდე;
- * არანაკლებ 9,2 მლნ ლარი 2006 წლის 31 დეკემბრამდე;
- * არანაკლებ 10 6 მლნ ლარი 2007 წლის 31 დეკემბრამდე;
- * არანაკლებ 12,0 მლნ ლარი 2008 წლის 31 დეკემბრამდე.

გამომდინარე იქედან, რომ საქართველოს საბანკო სისტემა თვისობრივად ახალ ეტაპზე გადავიდა, 2017 წლის 3 მაისის ბრძანებით საქართველოს ეროვნული ბანკი საბანკო საქმიანობის ლიცენზიის მიღებით დაინტერესებული პირის საზედამხებველო კაპიტალის მინიმალური ოდენობას 50 მლნ ლარით განსაზღვრავს ეტაპობრივი ზრდის შემდეგი გრაფიკით:

- 2017 წლის 30 დეკემბერი - 12 მლნ ლარი;
- 2017 წლის 31 დეკემბერი - 30 მლნ ლარი;
- 2018 წლის 30 ივნისი - 40 მლნ ლარი;
- 2018 წლის 31 დეკემბერი - 50 მლნ ლარი.

ცხრილი 1.1. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის დაგენილი „სავალდებულო კაპიტალის მოცულობის“ დამტკიცების დინამიკა (მლნ ლარებში) 1992 – 2024 წლებში.

50									
40									
30									
10									
5									
1									
	500 მლნ კუპ	100 ათ დოლ.	1 მლნ ლარი	3 მლნ ლარი	5 მლნ ლარი	12 მლნ ლარი	30 მლნ ლარი	40 მლნ ლარი	50 მლნ ლარი
	1992 წ.	1996 წ.	1998 წ.	1999 წ.	2000 წ.	2008 წ.	2017 წ.	2017 წ.	2018 წ.

II. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის, 1992 წლიდან მოზიდული სახსრებიდან (პასიური ოპერაციები) დეკადურად ეროვნულ ბანკში თითოეული ბანკის მიერ გახსნილ სპეცანგარიშზე გარკვეული პროცენტული ოდენობით ჩარიცხვის (რეს-ურსების გაყინვის) „სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის - (სრნ)“ დამტკიცების დინამიკა.

თავიდანვე უნდა იქნას აღნიშნული, რომ: 1) ბანკი - არის მსოფლიოში ერთად-ერთი კომერციული დაწესებულება, რომელიც ძირითადად მუშაობა „სხვისი ფულის ხარჯზე (80 - 85%)“ (მისი საკუთარი სახსრები მხოლოდ 10 - 15% შეადგენს). 2) ბანკის - არის მსოფლიოში ერთდ-ერთი კომერციული დაწესებულება, რომელმაც საკუთარი ბალანსი ყოველდღიურად უნდა შეადგენოს. 3) ბანკი - არის მსოფლიოში ერთდ-ერთი დაწესებულება, რომელსაც - კლიენტების ანგარიშებზე ყოველდღიური ნაშთების რესურსების სახით, უფასოდ გამოყენება შეუძლია. 4) ბანკი - არის მსოფლიოში ერთდ-ერთი კომერციული დაწესებულა, რომელსაც რესურსების თითოეული ლარის, სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის (სრნ) საფუძველზე (სიდიდის უკუპროპორციულად 5-დან - 20-მდე ჯერადად) და საბანკო მულტიპლიკატორიდან გამომდინარე (სბმპ = 1 / სრნ), ჯერადად გამოყენება შეუძლია.

კომერციული ბანკის პასიური ოპერაცია - ესაა იმ ოპერაციათა ერთობლიობა, რომელთა მეშვეობით ხდება მისი პასივების, ანუ რესურსების ფორმირება. როგორც განმარტებიდან ჩანს, პასიური ოპერაციების მეშვეობით ხდება კომერციული ბანკის რესურსების ზედა და ეს რესურსები აღირიცხება ბალანსის პასივში შესაბამის ანგარიშზე.

საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის დადგენილი „სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის (სრნ)“ 1992 წლი-

დან მოცულობები დინამიკაში:

- * 1992 წლის 1 მაისამდე - 5%;
- * 1996 წლის 1 სექტემბრამდე - 20%;
- * 1996 წლის 1 სექტემბრიდან - 15%;
- * 1997 წლის 1 სექტემბრისა - 12%;
- * 1998 წლის 14 სექტემბრიდან - 16%;
- * 2000 წლის 12 მაისიდან - 14%;

2021 წლის პირველ ნახევარში ეროვნული ვალუტით 1 წლამდე ნარცენი ვადიანობის მოზიდული სახსრებისათვის მინიმალური სარეზერვი ნორმატივი - 5% შეადგენდა, უცხოური ვალუტით მოზიდული სახსრებისათვის - 25%, უცხოური ვალუტით 1 წლიდან 2 წლამდე ნარჩენი ვადიანობის ნასესხები სახსრებისათვის - 15%;

- 2021 წლის მეორე ნახევრიდან შეიცვალა მინიმალური სარეზერვი მოთხოვნები უცხოური ვალუტით მოზიდული სახსრებისათვის და ამჟამად იგი 10 - 25 % შეადგენს. ამასთან, ნარჩენი ვალდებულებების მიხედვით, ეროვნული ვალუტით 1 წლამდე მეტი ვადიანობის და უცხოური ვალუტით 2 წელზე მეტი ვადიანობის ნასესხები სახსრები სარეზერვო მოთხოვნებისაგან გათავისუფლებია.

პროპორცია, რომლის ჯერადობით შესაძლებელია მიმოქცევაში ფულადი მასა (საკრედიტო ფული) განსაზღვრული „პროპორციით“ მთლიანობაში საბანკო სფეროში გაიზარდოს, ეკონომიკურ ლიტერატურაში საბანკო მულტიპლიკატორის (სბმპ) სახით არის ცნობილი. მისი არსი იმაში გამოიხატება, რომ ფულადი მასის კუმულაციური გადიდება იმის ძალისხმევის ხარჯზე ხორციელდება, რომ რეზერვები (ჭარბი რესურსები) ერთი ეკონომიკური სუბიექტიდან სხვა სუბიექტებისაკენ (მოცემულ შემთხვევაში ბანკებიდან არასაფინანსო სექტორის ეკონომიკური აგენტებისაკენ და უკუ) მოძრაობენ. ფორმალურად, საერთო სახით, საბანკო მულტიპლიკატორი განისაზღვრება როგორც ქვეყნის ეკონომიკაში მთლიანი ფულადი მასის

ცხრილი 2.1. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის ლარიან რესურსებზე დადგენილი „სავალდებულო რეზერვების ნორმატივი“ (სრნ) დინამიკა 1992 - 2024 წ.:

20%									
15%									
10%									
5%									
	1992 წ.	1996 წ.	1996 წ.	1997 წ.	1998 წ.	2000 წ.	2000 წ.	2021 წ.	2024 წ.

(მფმ) შეფარდება მაღალი ეფექტიანობის ფულის (მეფ) მოცულობასთან, ანუ ერთი შეფარდებული სავალდებულო რეზერვების ნორმატივთან (სრნ), რაც შემდეგი სახით გამოიხატება:

$$\text{სბმპ} = \text{მფმ} / \text{მეფ},$$

$$\text{ანუ სბმპ} = 1 / \text{სრნ}.$$

აღნიშნულიდან გამომდინარე, თუ ეროვნული ბანკის მიერ კომერციული ბანკებისათვის სავალდებულო რეზერვების ნორმატივი:

- 10%-ის ტოლია, მაშინ საბანკო მულტიპლიკატორი $\text{ბმ} = 1 / 0,10 = 10$ -ის ჯერადია,
- 20%-ის შემთხვევაში საბანკო მულტიპლიკატორი $\text{ბმ} = 1 / 0,20 = 5$ -ის ჯერადია,
- 5%-ის შემთხვევაში საბანკო მულტიპლიკატორი $\text{ბმ} = 1 / 0,05 = 20$ -ის ჯერადია.

თვალსაჩინოებისათვის მულტიპლიციების მექანიზმის მოქმედება უფრო დეტალურად პირობით მაგალითზე განვიხილოთ. დავუშვათ, რომ კომერციულმა ბანკმა დეპოზიტების სახით 1000 ლარის ოდენობის რესურსი მიიღო. ბანკმა აღნიშნული რესურსის საკრედიტო რესურსად გამოყენების მიზნით, ჯერ ცენტრალურ ბანკში საკუთარ ანგარიშზე უნდა გადარიცხოს (გაყინოს) სავალდებულო რეზერვები, დავუშვათ ჩვენს შემთხვევაში 10%-იანი ნორმატივისას ($1000 \times 10\%$) = 100 ლარი და საკრედიტო რესურსად მხოლოდ დარჩენილი ($1000 - 100$) = 900 ლარი გამოიყენოს. კრედიტის მიმღებს აღნიშნული თანხა მის ანგარიშზე ჩაერიცხება, რაც ბანკისათვის უნებლიედ როგორც კლიენტის ანგა-

რიშზე ნაშთი, კვლავ საკრედიტო რესურსი გახდება. აღნიშნული თანხის საკრედიტო რესურსად გამოყენებისათვის ბანკი 10%-ის ოდენობის თანხას კვლავ ეროვნულ ბანკში საკუთარ ანგარიშზე გადარიცხავს (90 ლარი) და უკვე ($900 - 90$) = 810 ლარის ოდენობის კრედიტის გაასაცემის შესაძლებლობა წარმოექმნება. აღნიშნული რესურსიდან ბანკი კვლავ დაარეზერვებს ცენტრალურ ბანკში 10% რეზერვს (81 ლარს) და სესხად უკვე გასცემს ($810 - 81$) = 729 ლარს და ა.შ. ეს პროცესი კვლავ და კვლავ მათემატიკური უსასრულობის ჯაჭვის შესაბამისად გაგრძელდება. მაგრამ ეკონომიკაში ფულადი მასის გადიდების საერთო თანხა მხოლოდ განსაზღვრულ ზღვრამდე გაგრძელდება, რომლის მნიშვნელობა გეომეტრიული პროგრესიის ჯამის ცნობილი ფორმულით შეიძლება იქნას გაანგარიშებული:

$$1\,000 (1 + 0,9 + 0,9^2 + 0,9^3 + \dots) = 1\,000 / (1 - 0,9) = 10\,000 \text{ ლარი}.$$

ამრიგად, ბანკის მიერ მიღებული 1 000 ლარიანი დეპოზიტი (რესურსი), საბანკო მულტიპლიციების საფუძველზე, საკრედიტო რესურსად, 10%-იანი სავალდებულო სარეზერვო ნორმატის პირობებში შეიძლება $1 / 0,10 = 10$ -ჯერადად, ანუ 10 000 ლარის ოდენობით იქნას გამოყენებული (იხ. ცხრ. 3).

აღნისნულია, რომ პროპორცია, რომლის ჯერეადობით შეიძლება გაიზარდოს მიმოქცევაში ფულადი მასა (საკრედიტო ფული) მთლიანობაში საბანკო სფეროში გაიზარდოს, ეკონომიკურ ლიტერატურაში „საბანკო მულტიპლიკატორის“ სახელით

ცხრილი 2.2. ბანკებში საბანკო მულტიპლიციების შედეგად რესურსების მრავალჯერადად გამოყენების პრაქტიკული მაგალითი

ბანკები და ოპერაციები	ბანკის დეპოზიტები ანუ რესურსები, ლარებში	კრედიტად შესაძლო გასაცემი თანხა, ლარებში	ბანკის მიერ ცენტ. ბანკში სავალ. რეზ. თანხ, ლ-ში
1	2	3	4
1	1 000	900	100
2	900	810	90
3	810	729	81
4	729	656	73
5	656	590	66
6	590	531	59
7	531	478	53
8	478	430	48
9	430	387	43
10	387	349	39
10 ბანკის ჯამი	6 513	5 862	651
სხვა ბანკების ჯამი	3 487	3 138	349
ყველა ბანკების ჯამი	10 000	9 000	1 000

არის ცნობილი და მისი სიდიდე გაიანგარიშება: $სბმპ = 1 / \text{სავალდებულო რეზერვების ნორმატივთან (სრნ)}$. აღნიშნული ნორმატივი 5-დან 20% ფარგლებში მერყეობს და საბანკო მულტიპლიკატორის ჯერადობის სიდიდე შესაბამისად 20-სა და 5-ს შორის მერყეობს;

ჩამოყალიბებულია საბანკო სისტემაში საბანკო რესურსის მულტიპლიცირების (ჯერადად გაზრდის) პრაქტიკული მაგალითის ცხრილობრივი სქემა, რომლის თანახმად, 1 000 ლარის ოდენობის საწყისი რესურსებისა და სავალდებულო რეზერვების ნორმატივის 10% პირობებში, ბანკს შეუძლია სწორი მენეჯმენტის პირობებში არა 1 000 ლარი, არანედ 10-ის ჯერადობით 10 000 ლარის ოდენობის სესხები გასცეს.

III. ოფიციალური სააღრიცხვო განაკვეთი (1, გვ. 75):

აღნიშნული განაკვეთის გამოიყენება ცენტრალური ბანკის მიერ ხდება კომერციულ ბანკებთან მოკლევადიანი სახელმწიფო ობლიგაციებით, კომერციული თამასუქებითა და სხვა ფასიანი ქაღალდებით ოპერაციების ჩატარებისას. ოფიციალური სააღრიცხვო განაკვეთის ოდენობა წარმოადგენს კრედიტების საბაზრო ფასის დადგენის ორიენტირს, ვინაიდან იგი განსაზღვრავს ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო რეგულირების სხვა ინსტრუმენტის, რეფინანსირების განაკვეთის ოდენობასაც.

ოფიციალური სააღრიცხვო განაკვეთი არის ფულად-საკრედიტო რეგულირების ირიბი ინსტრუმენტი და მისი მეშვეობით ცენტრალური ბანკი საჭიროების მიხედვით ახდენს ქვეყანაში კრედიტის

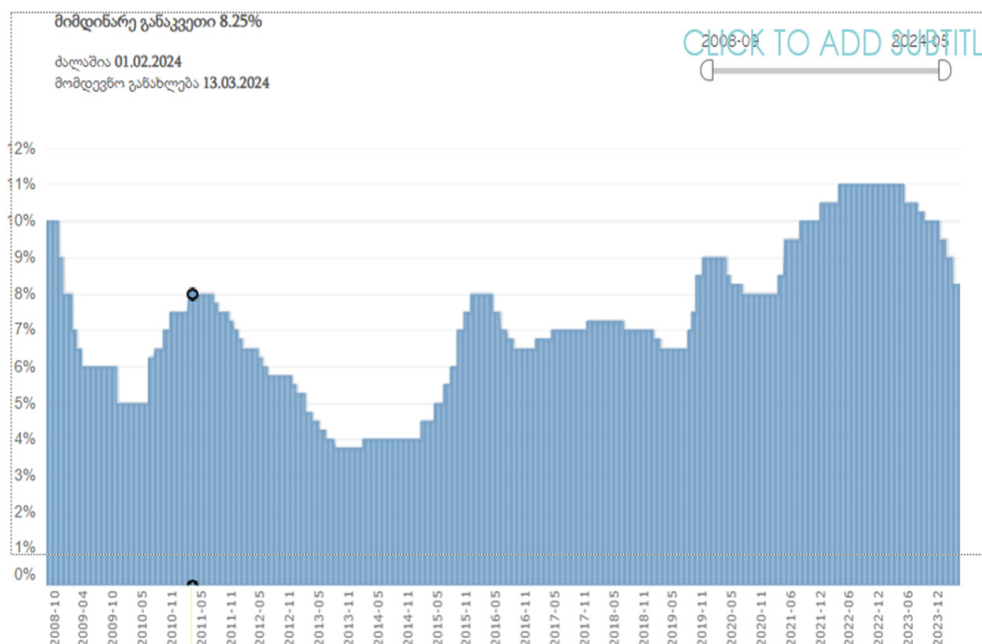
გაძვირების ან გაიაფების ტენდენციების სტიმულირებას. აღნიშნული ტენდენციები, თავის მხრივ, გავლენას ახდენენ მიმქცევაში არსებულ ფულად მასაზე. საპროცენტო განაკვეთის ზრდა იწვევს კრედიტის გაძვირებას, რომელიც, თავის მხრივ, არის სტიმული, რომ მოხდეს საკასო ნაშთების კლება, ვალდებულებათა შემცირება. ბუნებრივია, იქმნება ფულის ბრუნვის ზრდის ახალი სტიმული.

IV. რეფინანსირების განაკვეთი (იგივე მონეტარული პოლიტიკის განაკვეთი) (1, გვ. 75 - 76):

აღნიშნული განაკვეთი წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ერთ-ერთ მთავარ ინსტრუმენტს და იგი საბაზრო განაკვეთისათვის უმნიშვნელოვანესი ორიენტირია. რეფინანსირების სესხი (რეფინანსირება) - ესაა ცენტრალური ბანკის მიერ საკრედიტოორგანიზაციებისათვის გადაცემული ფულადი სახსრები (ძირითადად - მოკლევადიანი). რეფინანსირების განაკვეთი წარმოადგენს ცენტრალური ბანკის მიერ წლიურ პროცენტებში გაცხადებულ ფასს, რა ფასადაც იგი მზადაა, გასცეს მოკლევადიანი (უმეტესწილად - ერთი ან რამდენიმეწლიანი) სესხები საკრედიტო ორგანიზაციებისათვის ფინანსური დროებითი უკმარისობის (ლიკვიდობის) პრობლემის აღმოსაფხვრელად. რეფინანსირების განაკვეთის ცვლილება საშუალო და გრძელვადიან პერსპექტივაში გავლენას ახდენს კომერციული ბანკების საპროცენტო განაკვეთების დონეზე.

ქვემოთ (ცხრილი 4) მოცემულია საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ გაცხადებული რეფინან-

ცხრილი 4.1. საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ დაგენილი „რეფინანსირების განაკვეთის“ დინამიკა 2008 - 2024 წლებში

სირების განაკვეთის დინამიკა 2008 - 2024 წლის მდგომარეობით, კერძოდ: 2008 წლიდან - 10%, 1009 წლიდან - 6%, 2011 წლიდან - 8%, 2020 წლიდან - 9%, 2022 წლიდან - 11%, 2023 წლიდან 9%, 2024 წლიდან - 8,25%.

V. რისკის ხარისხის მიხედვით აქტივების კლასიფიკაცია - არის ერთ-ერთი უმნიშვნელო-ვანესი საკითხი, რომლის საშუალებითაც ხდება აქტივები ხარისხისა და მისი რისკებისადმი მგრძნობელობის განსაზღვრა (1, გვ. 234).

მსოფლიო საბანკო პრაქტიკაში, მათ შორის საქართველოშიც, დამკვიდრებული „რისკების მიხედვით შეწონილი აქტივების“ ცნება, რომელიც გულისხმობს აქტივების კლასიფიკაციას მათთან დაკავშირებული რისკების მიხედვით. აღნიშნული კლასიფიკაცია რეგულირდება „კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის მოთხოვნების შესახებ დებულებით“. დოკუმენტის თანახმად, რისკის მიხედვით შეწონილი აქტივები გამოიყენება კომერციული ბანკების კაპიტალის ადეკვატურობის განსაზღვრისათვის და იგი მოიცავს საკრედიტო და საბაზრო რისკებით შეწონილ აქტივებს. საკრედიტო რისკი არის კონტრაგენტი პარტნიორის მიერ ვალდებულების შეუსრულებლობითან გაკონტრირებით გამოწვეული რისკი, ხოლო საბაზრო რისკი არის ბაზარზე ფასების მერყეობის შედეგად ბანკის აქტივების ღირებულების ცვლილებით გამოწვეული რისკი.

აქტივების საკრედიტო რისკის მიხედვით შეწონვის მიზნით ბანკის აქტივები იყოფა 4 კატეგორიად და თითოეული კატეგორიის აქტივებს შეესაბამება საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი:

● **პირველი კატეგორიის აქტივი, 0%-იანი საკრედიტო რისკი - საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი 0;**

● **მეორე კატეგორიის აქტივი, 20%-იანი საკრედიტო რისკი - საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი 0,2;**

● **მესამე კატეგორიის აქტივი, 50%-იანი საკრედიტო რისკი - საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი 0,5;**

● **მეოთხე კატეგორიის აქტივი, 100%-იანი საკრედიტო რისკი - საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი 1,0;**

საქართველოში მოქმედი პრაქტიკით მიღებულია ასევე აქტივებისა და მისი მთავარი ნაწილის - სესხების კლასიფიკაცია ვადაგადაცილების მიხედვით, რომელიც ეფუძნება ასევე ეროვნული ბანკის დოკუმენტს და ეწოდება „კომერციული ბანკების მიერ აქტივების კლასიფიკაცია და შესაძლო დანაკარგების რეზერვების შექმნისა (ბანკის საკუთარი შემოსავლებიდან) და გამოყენების წესი“. აღნიშნული დოკუმენტის თანახმად სესხების კლასიფიკაცია ხდება 5 კატეგორიის მიხედვით:

- სტანდარტული სესხი;
- საყურადღებო სესხი;
- არასტანდარტული სესხი;
- საეჭვო სესხი;
- უიმედო სესხი.

დაეუშვათ კომერციულმა ბანკმა გასცა კრედიტო 10 000 ლარის ოდენობით, სამი თვით, წლიური 12%-ის ქვეშ და ვადაგადაცილებაზე გაორმაგებული საპროცენტო განაკვეთი აქვს გათვალისწინებული :

ცხრილი 5.1. კომერციული ბანკის კრედიტების ვადაგადაცილების მიხედვით კასიფიცირებისა და შესაძლო დანაკარგების გადასაფარავად საკუთარი შემოსავლებიდან ფორმირების პრაქტიკუმი

№ რიგზე	სესხ. კლას. საკრ. რისკ. მიხ.	ვადაგადაცილ. ხანგრძლივ	სარეზ. განაკვეთი	სარეზ. თან. ლარებში	ვადაგადაცილ. პერიოდი	ძირ. სასეს-ხო თან ლარ.	მის. %, ლარებში	დავ. ჯამ. ლარებში
1	სტანდარტული	ვადაგად. 0დღ	2%	200	01.01-01.04	10 000	300	10 300
2	საყურადღებო სესხი	ვადაგად-30დ	10%	1 000	01.04-01.05		200	10 500
3	არასტანდარტ სესხი	ვადაგად-60დ	30%	3 000	01.05-01.06		200	10 700
4	საეჭვო სესხი	ვადაგად-120დ	50%	5 000	01.06-01.08		400	11 100
5	უიმედო სესხი	ვადაგად-150დ	100%	10 000	01.08-01.09		200	11 300
	ჯამი			10 000		10 000	1 300	11 000

- გაცემული სესხის მოცულობა - 10 000 ლარი;
- სასესხო განაკვეთი - 12 % წლიური;
- სესხის გაცემის ხანგრძლივობა - 3 თვე;
- სესხის გაცემის თარიღი - 01.01.2023 წელი;
- ვადაგადაცილებულ სესხზე დასარიცხი საპროცენტო განაკვეთი ორმაგდება.

VI. საქართველოს ეროვნული ბანკის მხრიდან კომერციული ბანკების აქტივების ხარისხის ანალიზის, მათ დინამიკაში შეფასების საქმეში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა 2006 წლის დამტკიცებულმა „კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გამჭვირვალობის წესმა“.

„გამჭვირვალობის წესის“ მიხედვით, კომერციული ბანკების მიერ პერიოდულად **სავალდებულო წესით გამოსაქვეყნებელ ინფორმაციაში შედიდა 18 ეკონომიკური მაჩვენებელი**, რომელთაგან ქვემოთ მოყვანილი ხუთი აქტივების ანალიზის საშუალებას იძლეოდა. ეს მაჩვენებლები წარმოაჩენდა აქტივების სტრუქტურის, მასში ნეგატიურად კლასიფიცირებული სესხების ხარისხისა და მთლიანი სესხების წლიური ზრდის ტემპს. ამასთან, აღსანიშნავია, რომ სავალდებულო გამოქვეყნებას ექვემდებარებოდა არა მარტო ამ მაჩვენებლების ყოველ კვარტალური დინე, არამედ მათი შედარება გასული წლის ანალოგიურ პერიოდთან. ეს მაჩვენებლები იყო:

- **უმოქმედო სესხები / მთლიანი სესხები;**
- **სესხების შსაძლო დნაკარგების რეზერვი / მთლიანი სესხები;**
- **უცხოური ვალუტით არსებული სესხები / მთლიანი სესხები;**
- **უცხოური ვალუტით არსებული აქტივები / მთლიანი აქტივები;**
- **მთლიანი სესხები მიმდინარე პერიოდში / მთლიანი სესხები ერთი წლის წინ.**

საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა 2017 წლის 22 ივნისის შესაბამისი ბრძანებით გააუქმა ზემოთაღნიშნული „გამჭვირვალობის წესი“ და დაამტკიცა ბაზელი 3-ის ახალი მოთხოვნების შესაბამისი „კომერციული ბანკების მიერ პილარ 3-ის ფარგლებში ინფორმაციის გამჟღავნების წესი“. აღსანიშნავია, რომ გამჭვირვალობის წესში არსებული 18 ეკონომიკური მაჩვენებლის ნაცვლად დამტკიცდა 24, სადაც სრულად იქნა შენარჩუნებული აქტივების ხარისხის შეფასების ხუთივე მაჩვენებელი.

VII. კომერციული ბანკის ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე მოქმედი ფაქტორები (1, გვ. 258 - 262):

მას შემდეგ, რაც გავეცანით ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის არსსა და მათ მნიშვნელობას კომერციული ბანკის საიმედოობისა და მდგრადობის

უზრუნველყოფისათვის, შევეხოთ იმ ფაქტორებს, რომლებიც გავლენას ახდენენ მათზე, მართლაც შეფასებით ეს ფაქტორები სამი ტიპისაა: მაკროეკონომიკური, ქვეყნის შიდა და შიდა საბანკო. ბუნებრივია, მათი გავლენა როგორც მთლიანად საბანკო სისტემის, ისე კონკრეტული კომერციული ბანკის ლიკვიდობასა და გადახდისუნარიანობაზე შეიძლება იყოს დადებითი და უარყოფითი.

განვიხილოთ შიდა ბანკის ფაქტორები:

აღნიშნული ფაქტორი ზემოთაღნიშნული ფაქტორებიდან ალბათ ყველაზე მნიშვნელოვანია და გულისხმობს კონკრეტული ბანკის მდგომარეობას, კერძოდ, ადეკვატური კაპიტალი, აქტივების სტრუქტურა და ხარისხი, პასივების სტრუქტურა და ხარისხი. აქტივებისა და ვალდებულებების ვადების მიხედვით შესაბამისობა, ბანკის იმიჯი და მოქნილი მენეჯმენტი. მათ შორის:

- **ადეკვატური კაპიტალი**, გამომდინარე მისი ფუნქციიდან, განსაკუთრებით დაცვითი ფუნქციიდან, მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს კომერციული ბანკის ლიკვიდობისა და გადახდისუნარიანობის დონეს. ადეკვატური კაპიტალი, მისი სტრუქტურა, რეზერვებისა და გაუნაწილებელი მოგების წილი მთლიან კაპიტალში უზრუნველყოფს პრობლემების მინიმიზებას კრიზისის დროს.

- **აქტივების სტრუქტურა და ხარისხი** - არის მთავარი ინდიკატორი, რომლის გაანალიზებაც გვაძლევს პირველ ინფორმაციას კომერციული ბანკის ლიკვიდობის პრობლემურობის შესახებ. მაგალითისათვის, განვიხილოთ სამი პირობითი ბანკის აქტივების სტრუქტურა და შევადგათ მათი (ცხრილი 7.1). მნიშვნელობა არ აქვს, თუ რა მოცულობისაა ეს აქტივები, ანუ რომელი ბანკია რმელი ბანკია უფრო დიდი, განვითარებული მათი სტრუქტურა - თითოეული აქტივის ხვედრითი წილი მთლიან აქტივებში (იხ. ცხრილი 7.1).

როგორც ვხედავთ, ბანკი A-ს აქტივებში ლიკვიდური აქტივების (პირველი ოთხი ელემენტი) ხვედრითი წილი 15%-ია, ანუ მინიმალურია, ბანკი B-ს შემთხვევაში გვაქვს 30%, ანუ ზომიერი დონე, ხოლო ბანკი C-სასიათდება ჭარბი ლიკვიდობით - 56%. შესაბამისად, „მუშა“ აქტივებიც ამ ბანკებში უკუპროპორციულია - 83%, 60% და 48%.

როგორც ვხედავთ, ბანკ A-ს უკვე აქვს ლიკვიდობის პრობლემა ან მალე დადგება ამის წინაშე და საფრთხე ემუქრება მის გადახდისუნარიანობასაც. ბანკ C-ს აქტივები ხასიათდება ჭარბი ლიკვიდობით, ანუ მასში მინიმალურია „მუშა“ აქტივების ხვედრითი წილი, რაც მენეჯმენტის არაეფექტიანობაზე ან „ზედმეტ სიფრთხილეზე“ მეტყველებს. ბანკ B-ს აქვს ყველაზე ზომიერი ლიკვიდობისა და, შესაბამისად - „მუშა“ აქტივების ყველაზე ოპტიმალური დონე. თან აღნიშნული თანაფარდობა ახლოსაა „ოქროს კვეთას“ თანაფარდობასთან და დასტურდება სა-

ცხრილი 7.1. სამი პირობითი კომერციული ბანკის აქტივების სტრუქტურა (ხვედრითი წილი %):

N	აქტივები	ბანკი A	ბანკი B	ბანკი C
1	ნაღდი ფული	4	3	6
2	სახსრები სებ-ში	3	15	15
3	სახსრები სხვა ბანკებში	3	10	25
4	ფასიანი ქაღალდები	3	8	2
5	წმინდა სესხები	60	50	40
6	ინვესტიციები	20	2	6
7	წმინდა ფიქსირებული აქტივები	1	1	1
8	სხვა აქტივები	1	1	1
	მთლიანი წმინდა აქტივები	100	100	100
	ლიკვიდური აქტივები (მუხლები 1, 2, 3, 4)	13	36	48
	„მუშა“ აქტივები (მუხლები 4, 5, 6)	83	60	48

ცხრილი 7.2. სამი პირობითი კომერციული ბანკის პასივების სტრუქტურა (ხვედრითი წილი %)

პუნქ.	პასივები:	ბანკი A:	ბანკი B:	ბანკი C:
1	დეპოზიტები მოთხოვნამდე	60	36	20
2	ვადიანი დეპოზიტები	15	24	25
3	სხვა ბაზნკების სახსრები	9	10	30
4	საკუთარი სავალო ფასიანი ქაღალდები	0	2	2
5	სხვა ვალდებულებები	1	2	3
6	სუბორდინირებული ვალდებულებები	0	16	10
7	საკუთარი კაპიტალი	15	20	10
	მთლიანი პასივები	100	100	100
	არასაბანკო დეპოზიტები (პუნქტები 1 და 2)	75	60	45
	ბანკის სახსრები და საკუთ. ფასიანი ქაღალდები (პუნქტები 3 და 4)	9	12	32
	სუბორდინირებული სახსრები და კაპიტალი (პუნქტები 6 და 7)	15	36	20

ყოველთაოდ აღიარებული „ოქროს კვეთას“ პროპორციის აქსიომური უპირატესობა (6).

● **პასივების სტრუქტურა და ხარისხი**, ანუ მისი რესურსების მდგომარეობა, გვიჩვენებს, თუ რამდენად სტაბილური და გრძელვადიანია მათი რესურსები, რამდენია მათში მოთხოვნამდე, ანუ არასტაბილური დეპოზიტების წილი, აქვს თუ არა სუბორდინირებული ვალდებულებები და როგორია მისი კაპიტალური ბაზა. ამის საილუსტრაციოდ, აქტივების მსგავსად, მოვახდინოთ სამი პირობითი ბანკის პასივების სტრუქტურის ანალიზი (ცხრილი

7.2). მარტივი ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ პირობითი ბანკებიმნიშვნელოვნად განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან.

ბანკ A-ს პასივებში დიდი ხვედრითი წილით გამოირჩევა არასაბანკო დეპოზიტები, მათ შორის, მოთხოვნამდე. მინიმალურია, სხვა ბანკების სახსრები და რესურსები მოზიდული საკუთარი ფასიანი ქაღალდების ემისიით, არ გააჩნია სუბორდინირებული ვალდებულებები და შედარებით ოპტიმალურია საკუთარი კაპიტალის დონე. ბანკ B-ს სტრუქტურაში თანაბრადაა წარმოდგენილი ყველა შესაძლო წყაროდა საკმაოდმაღალია სუბორდინი-

რეზული ვალდებულებებისა და კაპიტალის ხვედრითი წილი. რაც შეეხება ბანკ C-ს, იგი ორიენტირებულია არასაბანკო დეპოზიტებზე და უფრო საბანკო დეპოზიტებითა და სუბორდინირებული ვალდებულებებითაა წარმოდგენილი, შდარებით ნაკლებია მისი კაპიტალის მოცულობაც.

როგორც ვხედავთ, ბანკები A და C არიან მნიშვნელოვნად დამოკიდებულნი ერთ ან რამდენიმე წყაროზე და უფრო დიდი რისკის ქვეშ არიან, მაშინ როცა ბანკი B რესურსების წყაროების დივერსიფიკაციით და კაპიტალის მაღალი ადეკვატურობით გამოირჩევა. ბანკ B-ს აქვს ყველაზე ზომიერად - არასაბანკო დეპოზიტებს და სუბორდინირებულ სახსრებსა და კაპიტალს შორის თანაფარდობა (60% და 36%), თან აღნიშნული თანაფარდობა ასევე ახლოსაა „ოქროს კვეთას“ თანაფარდობასთან და აქაც დასტურდება საყოველთაოდ აღიარებული „ოქროს კვეთას“ პროპორციის აქსიომური უპირატესობა (6).

VIII. რისკების მართვის გამოყენება საბანკო ზედამხედველობის თვალსაზრისით:

როგორც ნებისმიერი ცენტრალური ბანკი, აქართველოს ეროვნულ ბანკიც საზედამხედველო პოლიტიკის გატარებისას განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს კომერციულ ბანკში რისკების მართვის სისტემების ადეკვატურობას, რათა ეს სისტემები იძლეოდნენ რისკების გონივრული მართვის, დროული იდენტიფიცირების, ადეკვატური შეფასების, ეფექტიანი მონიტორინგისა და კონტროლის საშუალებას.

თანამედროვე ქართულ პრაქტიკაში ეროვნული ბანკის მხრიდან საზედამხედველო ფუნქციის შვესრულებისას კომერციული ბანკების რისკების მართვისათვის ისტორიულად ძირითადად გამოიყენებოდა სამი მიმართულება:

● საბანკო ზედამხედველობის CAMELS-ის სისტემით:

საქართველოში CAMELS-ის სისტემით კომერციული ბანკების რისკების შეფასების საფუძველს ისტორიულად წარმოადგენდა „კომერციული ბანკების ანგარიშგებისა და სტატისტიკური მონაცემების საფუძველზე ფინანსური მდგომარეობის CAEL-ის სისტემით ანალიზისა და შეფასების მეთოდური სახელმძღვანელო“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2007 წლის 25 სექტემბრის N 251 ბრძანებით). სახელმძღვანელოს მიხედვით, „საბანკო ზედამხედველობის ძირითად არგუმენტს შენაბრეთა დანაკარგის რისკის შმცირება და ამ გზით ბანკების მიმართ საზოგადოების ნდობის განმტკიცება წარმოადგენს“. გასულ მასალაში (1, გვ. 619 – 640, თავი 22) განხილვისას CAMELS-ის სისტემის შესახებ, ასევე ცალკეული თემების განხილვისას (აქტივები, ლიკვიდობა,

მოგება) შესწავლილია ბანკის რისკების ანალიზისა და შეფასების საკითხები.

● საბანკო ზედამხედველობა თამატური შემონმებით:

თემატური შემონმება შეიძლება განხორციელდეს ადგილზე გასვლით (ინფორმაციის მიღება უშუალოდ ბანკში) ან ადგილზე გაუსვლელად (ბანკების მიერ წარმოდგენილი ფინანსური ანგარიშგებების დატალური შემონმება). ასეთი მიდგომა განიხილება როგორც ურთიერთშევესების მექანიზმი და არა როგორც ალტერნატივა. ამასთან, ამ ორი მიმართულების სინთეზით იქმნება ძლიერი კომბინაცია, თუ, რა თქმა უნდა, მათი განხორციელება ხდება კოორდინირებულად. ამ მხრივ თვალსაჩინოა „კომერციული ბანკების ადგილზე შემონმების მეთოდური სახელმძღვანელო“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2007 წლის 25 სექტემბრის N 250 ბრძანებით), რომელიც წარმოადგენს საქართველოს ეროვნული ბანკის ზედამხედველობის დეპარტამენტის ინსპექტორების მიერ კომერციული ბანკების ადგილზე შემონმების სამუშაოების ეფექტიანად ორგანიზებისა და წარმართვის ინსტრუქციას. ეს არის საკმაოდ მოცულობითი დოკუმენტი (453 გვ.) და შდგება 7 თავისა და 31 პარაგრაფისაგან. თავების მიხედვით განხილულია შემდეგი საკითხები: შემონმების პოლიტიკა და ადმინისტრირება; კაპიტალი; აქტივების ხარისხი; მენეჯმენტის შეფასება; მოგება, ლიკვიდობა, სხვადასხვა შესამონმებელი საკითხები.

ბანკების ზედამხედველობის აღნიშნული მართულების უმთავრეს მიზანს წარმოადგენს დეპოზიტართა ინტერესების დაცვა დაცალკეული ბანკების კეთლსინდისიერებისადმი საზოგადოების ნდობის შენარჩუნება. სახელმძღვანელოს მიხედვით, ამგვარი ნდობა აუცილებელია, რადგან კლიენტები საბანკო სისტემის დაფინანსების ძირითად წყაროს წარმოადგენენ და ამის გარეშე ბანკები ვერ შეძლებენ თავიანთი ყველაზე მთავარი დანიშნულების - ფინანსური მომსახურების განხორციელებას. შემონმების დროს აუცილებელია, შეფასდეს, თუ რამდენად ადრეკვატურად იცავს კონკრეტული ბანკი ნორმატიულ აქტებსადა რისკების მართვის და მინიმიზაციის მიზნით დადგენილპროცედურებს, ლიმიტებს და ნორმებს.

● სავალდებულო ნორმატივები კომერციული ბანკებისათვის:

საბანკო ზედამხედველობის ყველაზე მნიშვნელოვან კომპონენტს წარმოადგენს რისკების ზედმეტი კონცენტრაციისაგან დაცვა, რომელიც დაკავშირებულია კომერციული ბანკი კონკრეტულ კონტრაგენტებთან, სექტორებთან ან ქვეყნებთან, რადგან რაც უფრო დიდია რისკების კონცენტრაცია, მით უფრო მაღალია დანაკარგის პოტენციალი.

საქართველოს ეროვნულმა ბანკმა 1995 წლის დასაწყისიდან ამოქმედდა დაგეგმვა „საქართველოს რესპუბლიკაში კომერციული ბანკების საქმიანობის ეკონომიკური ნორმატივებისა და ლიმიტების შესახებ“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის გამგეობის 1995 წლის 27 იანვრის N 10 დადგენილებით).

ამის შემდეგ აღნიშნულ დოკუმენტში შევიდა ბევრი ცვლილება და დამტკიცდა ახალი რედაქციით. ისინი, ერთი მხრე, ეხებოდა სავალდებულო ნორმატივების ახალი სახეობების გაჩენას ან ძველების გაუქმებას, მეორე მხრე - ზღვრული მაჩვენებლების ცვლილებას (გამკაცრება ან შესუსტება). აღნიშნული ისტორიული გენეზისი ნაჩვენებია ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში 8.1.

გავეცანით რა სავალდებულო ნორმატივების (კოეფიციენტების) დიდ ნაწილს საჭიროა განემარტოთ ტერმინი „**რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები**“.

1988 წელს საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტის მიერ კაპიტალის ადეკვატურობის შეფასებასთან დაკავშირებით რეკომენდირებულ იქნა საერთაშორისო დონეზე აღიარებული პრაქტიკა, რომელსაც „**რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები**“ ეწოდება. აღნიშნული პრაქტიკა საქართველოში გამოიყენება 1998 წლიდან. რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები გულისხმობს საკრედიტო და საბაზრო რისკებით შენონილი აქტივების ჯამს.

აქტივების საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონის მიზნით ბანკის აქტივები იყოფა 4 კატეგორიად და თითოეული კატეგორიის აქტივებს შეესაბამება საკრედიტო რისკის შესაბამისი კოეფიციენტი:

- I კატეგორიის აქტივები, 0%-იანი საკრედიტო რისკი - კოეფიციენტი 0;
- II კატეგორიის აქტივები, 20%-იანი საკრედიტო რისკი - კოეფიციენტი 0,2;
- III კატეგორიის აქტივები, 50%-იანი საკრედიტო რისკი - კოეფიციენტი 0,5;

- IV კატეგორიის აქტივები, 100%-იანი საკრედიტო რისკი - კოეფიციენტი 1,0;

აქტივების საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონის შედეგად მიიღება სხვადასხვა კატეგორიის აქტივი, რომლებიც დაჯგუფებული არიან მათი რისკის ხაცისხის შესაბამისად. გასათვალისწინებელია, რომ შეიძლება არსებობდეს მუხლები, რომლებიც არ ექვემდებარება შენონის გაანგარიშების მეთოდოლოგიის თანახმად (ცხრილი 8,2).

ბუნებრივია, საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივებისა და ბალანსგარეშე ვალდებულებების დაჯამებით მიიღება **ერთიანი საკრედიტო რისკისმიხედვით** შენონილი აქტივები, რომელთაც, როგორც ზემოთ ავლენით, უნდა დაემატოს შესაბამისი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებული **საბაზრო რისკის** მიხედვით შენონილი აქტივები.

ქართული რეგულაციით, საბაზრო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების მეთოდოლოგია საბაზრო რისკად მიიჩნევა მხოლოდ **სავალუტო რისკებს**. **სავალუტო რისკის მიხედვით შენონვას დაქვემდებარებულ ვალუტაში ფორმირებულ აქტივებს შეესაბამება 50%-იანი რისკის კატეგორია და სავალუტო რისკის კოეფიციენტია 0,5-იანი რისკის კატეგორია და სავალუტო რისკის კოეფიციენტია 0,5**. ინფორმაციისათვის: ეს მაჩვენებელი 2008 წლამდე იყო 1,0, ხოლო 2009 წლის ივლისამდე 0,75.

ამრიგად, **ჯამური რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების მოცულობაში** შედის შესაბამისი მეთოდოლოგიით გაანგარიშებული **სამი ლომპონენტი**:

- **საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები (ცხრილი 8.2);**
- **საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონილი ბალანსგარეშე ვალდებულებები;**
- **საბაზრო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივები (საბაზრო რისკად მიიჩნევა მხოლოდ სავალუტო რისკები, სავალდებულო კოეფიციენტი 0,5).** ზემოთაღნიშნული სამი კომპონენტის დაანგა-

ცხრილი 8.1. კომერციული ბანკების სავალდებულო ნორმატივების ტიპები და რაოდენობა საქართველოში (ისტორიული გენეზისი)

სავალდებულო ნორმატივები (კოეფ.) ტიპები:	1995. 27.01	1995. 06.05	1998. 13.12	2001. 10.04	2004. 07.07	2006. 07.06	2008. 09.08	2013. 04.09
კაპიტალის კოეფიციენტები	1	1	2	2	2	2	2	2
სესხების კოეფიციენტები	2	3	4	4	6	6	6	6
მოზიდვების კოეფიციენტი.	2	1	1					
ლიკვიდობის კოეფიციენტი.		2	3	3	3	1	1	1
ინვესტიციების კოეფიციენტი.			1	1	2	2	2	2
ფიქსირებული აქტივების კოეფ.			1	1				
სავალუტო პოზიციის კოეფ.					1	1	2	1
სულ კოეფიციენტებ. რაოდ:	5	7	12	11	14	12	13	12

ცხრილი 8.2. კომერციული ბანკის საკრედიტო რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების გაანგარიშების ტიპური მაგალითი

N	აქტივების სახეები:	მოც- ბა		საკრე- დიტო რისკის კატეგო- რიები:		
			0%	20%	50%	100%
1	ნაღდი ფული	5,0	3,0	1,0	1,0	
2	ფულადი სახსრები საქ. ეროვნ. ბანკში	9,0	9,0			
3	ფულადი სახსრები სხვა ბანკებში	5,0	1,0	2,0	2,0	
4	სახელმწიფო ფასიანი ქაღალდები	6,0	6,0			
5	სხვა ფასიანი ქაღალდები	5,0		5,0		
6	გაცემული სესხები	60,0	5,0			55,0
7	დარიცხ. მისაღები პროცენტ. და დივიდ.	3,0	1,0			2,0
8	ინვესტიციები საწესდებო კაპიტალში	2,0				2,0
9	ძირითადი საშუალებ და არამ. აქტივები	3,0				3,0
10	სხვა აქტივები	2,0				2,0
	სულ აქტივები:	100,0	25,0	8,0	3,0	64,0
	საკრედიტო რისკის კოეფიციენტი		0,0	0,2	0,5	1,0
	საკრედიტო რისკის მიხ. შენ. აქტივები		0,0	1,6	1,5	64,0
	სულ საკრედიტ. რისკის მიხ. შენ. აქტივ			სულ 67,1		

რიშებით და დაჯამებით მიღებული რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების ჯამური მაჩვენებელი დამოიყენება კაპიტალის ადკვატრობის ორი სავალდებულო ნორმატივის გაანგარიშებისათვის.

IX. საქართველოს სახელმწიფო ეროვნულ-ლი ბანკის პრეზიდენტი (2001 წლის 10 აპრილის N95 ბრძახება) „კომერციული ბანკების საქმიანობის ზედამხედველობისა და რეგულირების წესით“ 2020 წლის 1 იანვრამდე (სებ-ის პრეზიდენტის 2019 წლის N71/04 ბრძნებით 2020 წლის 1 იანვრიდან შეიცვალა „წმინდა სტაბულური დაფინანსების კოეფიციენტების შესახებ დებულებით“) საქართველოში მოქმედი 12 სავალდებულო ეკონომიკური ნორმატივი (კოეფიციენტი), რომელთაც აქვთ შემდეგი შინაარსი (1, გვ. 664 - 665):

● **კაპიტალის კოეფიციენტები:**

ა) კკ1 (პირველადი კაპიტალის კოეფიციენტი) - ბანკის პირველადი კაპიტალი უნდა იყოს რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების არანაკლებ 8 პროცენტისა;

ბ) კკ2 (საზედამხედველო კაპიტალის კოეფიციენტი) - ბანკის საზედამხედველო კაპიტალი უნდა იყოს რისკის მიხედვით შენონილი აქტივების არანაკლებ 12 პროცენტისა;

● **სესხების კეფიციენტები:**

გ) სკ1 (ერთი ინსაიდერის კოეფიციენტი) - ბანკის მიერ ერთი ინსაიდერისათვის გაცემული სესხებისა

და სხვა ვალდებულების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 5 პროცენტს;

დ) სკ2 (ყველა ინსაიდერის კოეფიციენტი) - ბანკის მიერ ყველა ინსაიდერისათვის გაცემული სესხებისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 25 პროცენტს;

ე) სკ3 (ერთი აუტსაიდერის კიეფიციენტი) - ბანკის მიერ ერთი პირისათვის გაცემული სესხებისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 15 პროცენტს;

ვ) სკ4 (ურთიერთდაკავშირებულ მსესხებელთა კოეფიციენტი) - ბანკის მიერ ურთიერთდაკავშირებულ მსესხებელთა ჯგუფისათვის გაცემული სესხებისა და სხვა ვალდებულებების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის 25 პროცენტს;

ზ) სკ5 (მსხვილი სესხების კეფიციენტი) - ბანკის მიერ გაცემული ყველა მსხვილი სესხისა და სხვა ვალდებულების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხედველო კაპიტალის ორმაგ ოდენობას;

თ) სკ6 (საბლანკო სესხების კოეფიციენტი) - ბანკის მიერ გაცემული ყველა საბლანკო სესხის საერთო თა-

ნხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საკრედიტო დაბანდების 25 პროცენტს;

● **ლიკვიდობის კოეფიციენტი:**

ი) ლკ (მყისიერი ლიკვიდობის კოეფიციენტი) - საანგარიშგებო თვის ბოლო დღის ლიკვიდური აქტივების მოცულობა უნდა იყოს საანგარიშგებო თვის ბოლო დღის ვალდებულებების არანაკლებ 30 პროცენტისა;

● **ინვესტიციების კოეფიციენტები:**

კ) იკ1 (წილობრივი ინვესტიციების კოეფიციენტი) - იურიდიულ პირთა საწესდებო კაპიტალში ბანკის ინვესტიციების საერთო თანხა არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის სააქციო კაპიტალის 50 პროცენტს;

ლ) იკ2 (ქონებრივი ინვესტიციების კოეფიციენტი) - ბანკის ძირითადი საშუალებების ნარჩენი ღირებულება იურიდიულ [ირთა საწესდებო კაპიტალში ბანკის ინვესტიციების საერთო თანხასთან ერთად არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის სააქციო კაპიტალის 70 პროცენტს;

● **სავალუტო პოზიციების კოეფიციენტი:**

მ) პლ2 (საერთო ლია სავალუტო პოზიციის ლიმიტი) - ბანკის საერთო ლია სავალუტო პოზიცია არ უნდა აღემატებოდეს ბანკის საზედამხებელო კაპიტალის 20 პროცენტს.

საბაზრო დისციპლინის განმტკიცებისა და საბანკო სექტორისადმი საზოგადოების ნდობის ამაღლებისათვის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა საბანკო სექტორის ფინანსური მდგომარეობის გამჭვირვალობა, რომელიც მიიღწევა კომერციული ბანკების მიერ ფინანსურ ანგარიშგებათა საჯარო-ობით. ამ მიმართულებით უდიდესი როლ შეასრულა „კომერციული ბანკის ფინანსური მდგომარეობის გამჭვირვალობის წესმა“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2006 წლის 23 მაისის N 145 ბრძანებით).

შემდგომ პერიოდში, ეროვნული ბანკის მხრიდან გატარებული საზედამხებელო რეფორმების ფარგლებში აღნიშნული დოკუმენტი შემდგომ გაუქმებული იქნა ბაზელ III-ის ჩარჩოზე დაფუძნებული „კომერციული ბანკების მიერ პილარ 3-ის ფარგლებში ინფორმაციის გამჟღავნების წესის“ (დამტკიცებულია საქართველოს ეროვნული ბანკის პრეზიდენტის 2017 წლის 22 ივნისის N 92/04 ბრძანებით) მიღების საფუძველზე.

ზემოთაღნიშნული წესის თანახმად, საქართველოში მოქმედი კომერციული ბანკები ვალდებული არიან გამოაქვეყნონ როგორც წლიური აუდიტორული ფინანსური ანგარიშგებები, ასევე ყოველ-კვარტალური არააუდიტორული ფინანსური ანგარიშგებები და პილარ 3-ის კვარტალური ანგარიშგებით გათვალისწინებული ფინანსური ანგარიშგებით გათვალისწინებული ძირითადი მაჩვენებლები (33 მაჩვენებელი და კოეფიციენტი).

საქართველოს სახელმწიფო ეროვნულ ბანკსა და საზედამხებელო სუბიექტებს შორის სავალდე-

ბულო ლიმიტებისა და ნორმატივების შეუსრულებლობაზე ქვეყნის ბიუჯეტის სასარგებლოდ დაკანონებულია შესაბამისი ჯარიმები და სანქციები.

ზემოთაღნიშნულებიდან გამომდინარე შემდეგი სახის მოკლე დასკვნის გაკეთება არის შესაძლებელი:

1. მონოგრაფიაში განხილულია საკითხები, დაკავშირებული „საქართველოს სახელმწიფო ეროვნულ ბანკსა და საზედამხებელო კომერციული ბანკებსა და სხვა სუბიექტებს შორის საწინააღმდეგო ურთიერთობებთან მიმართებაში საბაზრო ეკონომიკის პირობებში“ და შეთავაზებულია, რომ თუ ანალოგიური კავშირების დაკანონება ქვეყნის სახელმწიფო (სამინისტროები) და მის დაქვემდებარე სუბიექტებს შორის, საბოლოო ჯამში ქვეყნის ეკონომიკური, ფინანსური და სოციალური მდგომარეობის კიდევ უფრო გაუმჯობესების საწინააღმდეგო გახდებოდა.

2. შეთავაზებულია წინადადება ქვეყნის „მონეტარული პოლიტიკის მაკონტროლებელ“ საქართველოს ეროვნულ ბანკსა და „ფისკალური პოლიტიკის განმხორციელებელ“ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს შორის (სადაც საქმიან ურთიერთობებთან ერთად გარკვეული უთანხმოებებიც არსებობენ) საქმიანი კანონიერი წესრიგის დასამყარებლად და ფაქტორი „ფულის“, ფაქტორი „ბანკების“, ფაქტორი „ეკონომიკის გლობალიზაციისა“ და ფაქტორი „დემოკრატიის“ გათვალისწინებით - ახალი მეოთხე აღმასრულებელი, გამაწონასწორებელი და ნეიტრალური სახელმწიფო-ებრივი შტოს ჩამოყალიბებზე მსჯელობა - თუნდაც „ფულადი ხელისუფლების“ („Денежная Власть“) სახით.

3. მითითებულია, რომ მსოფლიოში საყოველთაოდ აღიარებული „ოქროს კვეთას“ პროპორცია ($1 = 0,62 + 0,38$) წარმატებულად გამოიყენება ბუნებაში, საზოგადოებაში, ეკონომიკაში, ბიზნესის მართვაში, ანუ ყველგან და ყველგან (იხ. 4) და შეთავაზებულია მისი ქვეყნის ბიუჯეტის ფორმირებაშიც გამოყენების შესაძლებლობა, თუნდაც პირდაპირი და ირიბი გადასახადების თანაფარდობის კანონზომიერად დაკანონების მიმართებაში. საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტის 2021 წლის მონაცემების მიხედვით - პირდაპირმა გადასახადებმა შეადგინა 4,1 მლრდ ლარი, ხოლო ირიბმა გადასახადებმა კი 7,4 მლრდ ლარი და „ოქროს კვეთას“ პროპორციის თანახმად შეიძლებოდა მათი მნიშვნელობები დამტკიცებულ იყო შესაბამისად 7,1 მლრდ შეფარდებული 4,3-თან და საქართველოს მოსახლეობას დანაზოგების სახით დარჩებოდა $(7,4 - 4,3) = 3,1$ მლრდ ლარი, რაც ქვეყანაში მოსახლეობის საშუალო შემოსავლიანი დონის ფენის დამკვიდრებისა და მწარმოებლური პოტენციალის მქონე სუბიექტების ჩამოყალიბების საწინააღმდეგო გახდებოდა.

4. მითითებულია, რომ საქართველოს 2021 წლის სახელმწიფო ბიუჯეტის უფრო დეტალურმა ანალიზმა დაგვანახა 12,8 მლრდ ლარიანი შემოსავლებისა და შემოსავლო გადასახადებმა შეადგინა 3,5 მლრდ ლარი და მოგების გადასახადს კი მხოლოდ 1,0 მლრდ ლარი, რაც ადასტურებს ჩვენს მოსაზრებას,

რომ საწარმოებმა და ორგანიზაციებმა ნამდვილად გამოიყენეს „მოგების განულების შესაძლებლობა“ და არ ასრულებენ მოგების გადასახადის მთავარ დანიშნულებას, რომ „იგი არის მეურნე სუბიექტის მიერ სახელმწიფოსათვის ეკონომიკური (ლოჯისტიკური) სივრცის - ანუ უკვე არსებული შრომითი რესურსების, საწარმოო, სოციალური, კომუნალური, ენერგეტიკული და ინფრასტრუქტურის სხვა სახეობების გამოყენებაზე გარკვეული გადასახადი“ და ამის გამოსწორება შესაძლებელია ქვეყანაში მოქმედი თითოეული საწარმოებისა და ორგანიზაციებისათვის ბალანსში „რენტაბელობის დონეზე მოგების სიდიდის ხელშეუხებლობა“ იურიდიულად დაგვეკანონება.

5. აღნიშნულია, რომ ყველაზე სოციალურად არასამართლიანს წარმოადგენენ „ირიბი გადასახადები“ (დღგ, აქციზები), ისინი საბოლოო მყიდველის გადასახდელია და ერთნაირი ხარისხით ახდენენ საგადასახადო ზენოლას მოსაღებობის ყველა ფენაზე და გადასახადების მეშვეობით საქონელის შეძენისას პირადი შემოსავლების უფრო მაღალ წილს შთანთქვენ. ამ მხრივ, პირდაპირო გადასახადები, წარმოადგენენ რა შეფასებითებს, იძლევიან შემოსავალს საერთო წესის მიხედვით, უფრო მართებულები და გარკვეულებია, ვიდრე ირიბი გადასახადები. ამასთან, „ბრუნვის გადასახადის“ ჩანაცვლებამ „დამატებული ღირებულების გადასახადით (დღგ)“, ეკონომიკაში მხოლოდ „წარმოებული საქონელის მხოლოდ „საპნის ბუშტივით“ ღირებულებითი ზრდა“ გამოიწვია და არანაირი „მოცულობითი ზრდა“ ვერ მოგიტანა (და იგი მოსახლეობისათვის კიდევ უფრო მძიმე ტვირთად იქცა). ამ მხრივ აშშ-მა და იაპონიამ უარი განაცხადეს დღგ-ს გადასახადზე და დაიტოვეს „ბრუნვის გადასახადი“ და ის ეს საკმაოდ წარმატებულად ფუნქციონირებს.

6. აღნიშნულია, რომ საქართველოს ეროვნული ვალუტის ნაწილობრივი დევალვაციისა და დედოლარიზაციის კომპანიის ფარგლებში, ქვეყანაში ნავთობპროდუქტებზე აქციზის გადასახადი და საწვავის ფასიც თითქმის გაორმაგდა (აქციზი დიზელის საწვავზე 220-დან 440 ლარამდე, ხოლო ბენზინზე 250-დან 500 ლარამდე გაიზარდა). აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად გვესახება „მცურავი აქციზის რეჟიმზე“ გადასვლა, როგორც მაგალითად თურქეთშია დამკვიდრებული. „მცურავი“ ნიშნავს, რომ თუ ნავთობპროდუქტზე მსოფლიო ფასი იზრდება, აქციზის გადასახადი იკლებს და პირიქით, რაც საბოლოოდ საწვავის ღირებულებას განახევრებდა.

7. აღნიშნულია, რომ მსოფლიო საფონდო ბირჟაზე საერთაშორისო აქციებისა და ობლიგაციების განთავსების საფასურად „ვეროკომისია“ ოფიციალურად იხილავს ქვეყნების ბიუჯეტის სასარგებლოდ „საერთაშორისო ტრანზაქციებზე“ გარკვეული გადასახადის შემოღების შესახებ საკითხებს. ამასთან დაკავშირებით, გარკვეული წარმატებული ორგანიზაციების მიერ საერთაშორისო ტრანზაქციებზე ქვეყნის მნიშვნელოვანი რესურსების (ფულადი მასის)

ხანგრძლივი პერიოდით მხოლოდ საკუთარი სარგებლის მიზნით გამოყენების საფასურად, შეთავაზებულია მსხვილი კორპორაციების მიერ „საერთაშორისო ფინანსურ ტრანზაქციებზე“ ქვეყნის ბიუჯეტში თუნდაც 0,1%-იანი გადასახადის შემოღებას, რაც ჩვენს შემთხვევაში 5,5 მლრდ ლარის ნომინალური ღირებულების ფასიანი ქაღალდების ტრანზაქციებიდან ქვეყნის ბიუჯეტში სულ მცირე - 0,55 მლრდ ლარით შევსების მნიშვნელოვანი წყარო გახდებოდა.

ბამოყენებული ლიტერატურა:

1. კოვზანაძე ი., კონტრიძე გ. - თანამედროვე საბანკო საქმე: თეორია და პრაქტიკა (მეორე გადამუშავებული და შევსებული გამოცემა). - თბილისი, 2022. - 704 გვ.
2. საქართველოს ორგანული კანონი „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“. - თბილისი, 2010 წლის 14 სექტემბერი, N 1676 - II ს.
3. საქართველოს კანონი „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“. - თბილისი, 1996 წლის 23 თებერვალი, N 121 - II ს.
4. ცაავა გ. - ეკონომიკური ნორმატივების სრულყოფის საკითხები: „ოქროს კვეთას“ პროპორცია ბუნებაში, ფერწერაში, არქიტექტურაში, მშენებლობაში, ეკონომიკაში, ბიზნესში, ფინანსურ და საბანკო მენეჯმენტში (მონოგრაფია). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2016. - 126 გვ. ISBN 978-9941-08840-7.
5. ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ. - ფული, ფულის მიმქცევა და კრედიტი. - სასწავლო-პრაქტიკული სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემა „დანი“, 2017, 670 გვ.
6. ცაავა გ., ბურდიაშვილი რ., მოსიაშვილი ვ. - რისკოლოგია: ფინანსური რისკების სტრატეგიული მენეჯმენტი, ახელმძღვანელო (შევსებული და გადამუშავებული მესამე გამოცემა). - თბილისი, 2021. - 379 გვ.
7. ცაავა გ. - საბანკო საქმე (თეორია, მეთოდები, პრაქტიკა და სქემები კომენტარიებითა და განმარტებებით), სახელმძღვანელო (გადამუშავებული და შევსებული მესამე გამოცემა). - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2014. - 648 გვ.
8. ცაავა გ. - საბანკო მენეჯმენტი (თეორია, მეთოდები და პრაქტიკა), გადამუშავებული და შევსებული მეორე გამოცემა, სახელმძღვანელო. - თბილისი, გამომცემლობა „დანი“, 2025. - 650 გვ.
9. Лаврушин О.И., Мамонова И.Д. и др. - Банковское дело: учебник, 8-е изд. - М.: КНОРУС, 2009. - 768 с.
10. Питер С. Роуз. - Банковский Менеджмент: Предоставление финансовых услуг (Перевод с английского) - Москва: Делоб 1997 - 768 с.
11. Copeland, Timothy S. - "Aspects to Consider in Developing a Loan PrincinMicrocomputer Model". The Magazine of Bank Adminustration, August 1983, pp. 32 - 34.